

วังปารุสกวัน.....สถาปัตยกรรมตะวันตกแบบโรแมนติก และการประดับตกแต่งแบบอาร์ตนูโวในประเทศไทย

ปริญญช คำสนอง

อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ

๖/๔/๒๕๖๘

วังปารุสกวัน หรือ พระตำหนักสวนปารุสกวัน (แปลว่า "สวนมะปราง") เป็นวังเก่าแก่อายุมากกว่า ๗๐ ปี กำเนิดขึ้นจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีพระราชประสงค์จะสร้างเป็นพระราชอุทยานแบบพระราชวังในยุโรปดังที่ได้เคยทอดพระเนตรเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรปครั้งแรก พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าบริเวณระหว่างคลองสามเสนกับคลองผดุงกรุงเกษมเป็นสถานที่ที่มีอากาศดีเพราะเป็นทุ่งและสวน จึงทรงซื้อที่ดินในบริเวณดังกล่าวด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และพระชานานนามว่า สวนดุสิต ได้เริ่มลงมือปรับปรุงพื้นที่ในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๑ และเสด็จเถลิงถวัลย์ราชย์ครั้งแรกเมื่อ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ และด้วยพระราชวิสัยทัศน์ที่จะขยายเขตเมืองประกอบกับทรงโปรดที่จะเสด็จออกมาประทับ ณ พระราชวังสวนดุสิตเป็นประจำ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มาสร้างพระราชวังในเขตดุสิตแทนที่เดิม ได้แก่ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระตำหนักสวนกุหลาบ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระที่นั่งนงคราญสโมสร และวังปารุสกวัน ที่ถูกสร้างขึ้นใน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒)^๑

แบบจำลองพระตำหนักสวนปารุสกวันและพระตำหนักทั้ง ๒ หลัง ได้แก่ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (มุมบนซ้าย) และพระตำหนักสวนปารุสกวัน (แบบจำลองสี่ขากลางภาพ) และภูมิทัศน์โดยรอบพระตำหนักที่เป็นสวน แปลงเกษตรและบ่อน้ำ

ที่มา : ปริญญช (๒๕๖๗)

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระสวณีย์นิมานกร เจ้ากรมโยธาธิการ ดำเนินการก่อสร้างพระตำหนักขึ้น ๒ หลัง ในเขตวังปารุสกวัน เพื่อเตรียมไว้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมารและสมเด็จพระเจ้า

^๑ ที่มา : <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/Id/31/iid/305825> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๘.

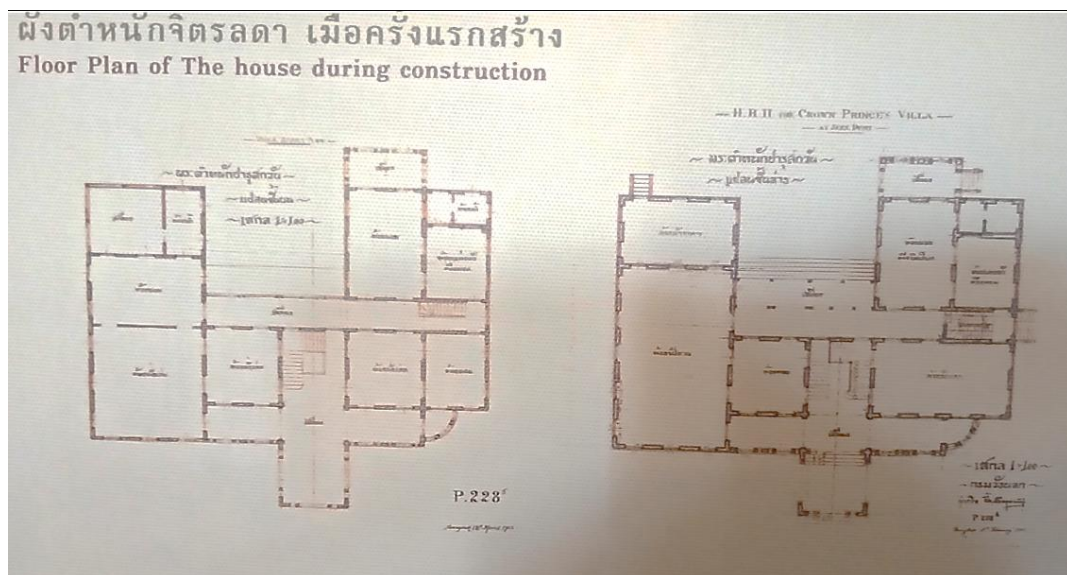
เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ขณะที่ยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ในคราวเมื่อทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศรัสเซีย สมเด็จพระเจ้าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ได้ทรงประทับอยู่ที่วังปารุสกวัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชทานให้อยู่ชั่วคราวส่วนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ซึ่งในขณะนั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงประทับอยู่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (เก่า) ซึ่งอยู่ติดกับวังปารุสกวัน

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (พระตำหนักหลังเหนือ) เดิมเป็นพระตำหนักที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และมุ่มมองบางส่วนของพระตำหนักสวนปารุสกวัน (พระตำหนักหลังใต้) เดิมเป็นพระตำหนักที่ประทับของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ

ที่มา : ปริยานุช (๒๕๖๗)

พระตำหนักสวนจิตรลดา และพระตำหนักสวนปารุสกวัน สร้างโดยใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบโรแมนติก (งานสถาปัตยกรรมแนวโรแมนติก ที่จะทำให้รำลึกถึงรูปแบบในอดีต เช่น สไตล์โกธิกที่เห็นในสถาปัตยกรรมฟื้นฟูโกธิกกลางศตวรรษที่ ๑๙ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อดึงดูดความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความงามทางสุนทรียะ และความเป็นปัจเจกที่สัมพันธ์กับยุโรปในยุคกลาง ความโรแมนติกในสถาปัตยกรรม มุ่งหวังที่จะฟื้นคืนองค์ประกอบการออกแบบในยุคกลางที่แสดงออกถึงความแข็งแกร่งและยิ่งใหญ่)^๒ โดยมี นายเปโรเลวี (BEYROLEVI) สถาปนิกชาวอิตาลีเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง^๓

ผังพระตำหนักจิตรลดา (พระตำหนักหลังเหนือ) เมื่อครั้งแรกสร้าง ก่อนมีการปรับปรุงจนมีรูปแบบดังเช่นในปัจจุบัน และที่มา : ปริยานุช (๒๕๖๗)

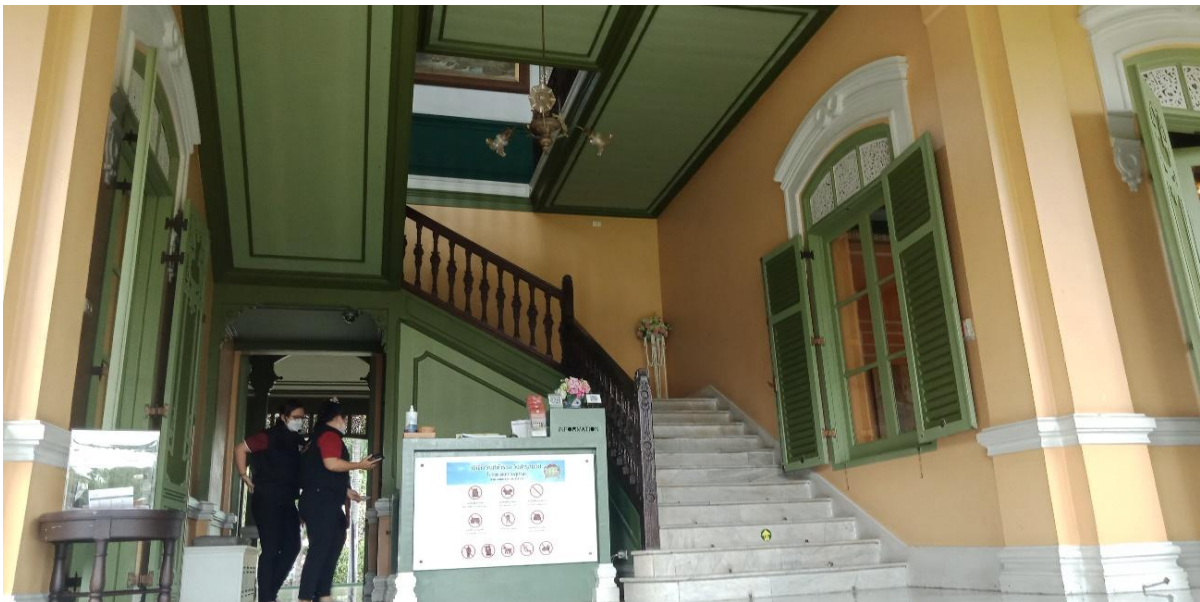
พระตำหนักสวนจิตรลดา (พระตำหนักหลังเหนือ) เป็นพระตำหนัก ๒ ชั้น ก่ออิฐฉาบปูน ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบตะวันตกมีลวดลายปูนปั้นประดับอย่างวิจิตร ชั้นล่างประกอบด้วยห้องต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ห้องโถงใหญ่ซึ่งคงใช้เป็นท้องพระโรงในสมัยก่อน มีการตกแต่งฝ้าประดับด้วยไม้จำหลักลายงดงาม ส่วนชั้นบนปีกด้านใต้เป็นห้องชุดประกอบด้วยห้องบรรทม ห้องทรงพระอักษร หรือห้องรับรองแขกส่วนพระองค์ ห้องแต่งพระองค์และห้องสรง ห้องชุดดังกล่าวมีการประดับตกแต่งลวดลายบัวปูนปั้นด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรม Stile liberty หรืออาร์ตนูโวแบบอิตาลี ที่บริเวณฝาผนังด้านนอก ฝาเพดาน บานประตูและกรอบประตูอย่างงดงาม หลังคาพระตำหนักเป็นทรงปั้นหยาหลายระนาบมุงกระเบื้องว่าว กันสาดหน้าต่างเป็นรูปโค้งหน้าต่างตอนบนเป็นช่องแสงไม้ฉลุลายทุกบาน ปัจจุบันพระตำหนักสวนจิตรลดาใช้เป็นพิพิธภัณฑ์สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

^๒ ที่มา : <https://courses.lumenlearning.com/suny-fmcc-hum140/chapter/4-41-architecture-in-the-romantic-era/> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๘.

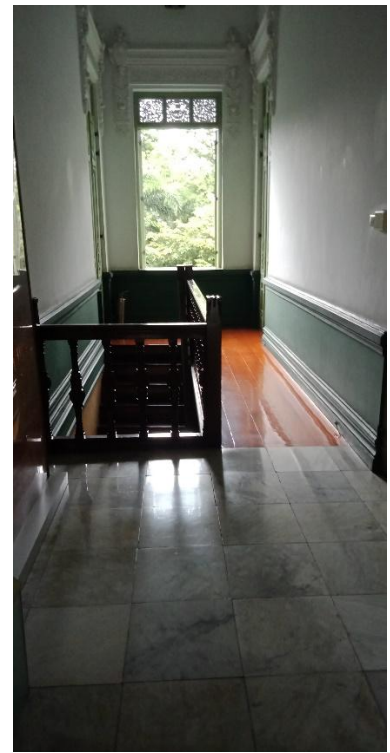
^๓ ที่มา : <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/305825> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๘.

ภาพถ่ายเก่าวังปารุสกวัน ด้านหลังของพระตำหนักจิตรลดารอบ ๆ ก่อนการปรับปรุง ที่มีความใกล้เคียงกับเมื่อแรกสร้าง
ที่มา : https://www.facebook.com/photo?fbid=500614740147817&set=a.322812381261388&locale=vi_VN
สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๘.

บรรยากาศภายในพระตำหนักจิตรลดารอบ ๆ (พระตำหนักหลังเหนือ) บริเวณโถงบันได และโถงทางเดินชั้นที่ 1
ที่มา : ปริญญช (๒๕๖๗)

บรรยากาศภายในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (พระตำหนักหลังเหนือ) บริเวณโถงทางเดินชั้นที่ ๑ และบริเวณบันไดสำหรับ
ข้าราชการบริพาร ที่ชั้น ๒
ที่มา : ปรียานุช (๒๕๖๗)

ลวดลายการแกะสลักไม้ช่องลมเหนือบานประตูเลียนแบบหม้อบุรณฆฏะ หรือหม้อดอกแห่งความอุดมสมบูรณ์ ของงานศิลปะ
ล้านนา และงานปูนปั้นลายพรรณพฤกษาแบบโรมันติก
ที่มา : ปรียานุช (๒๕๖๗)

การประดับตกแต่งภายในพระตำหนักจิตรลดารัตนบุรีด้วยลายพรรณพฤกษาและงานปูนปั้นแบบโรแมนติก (อาร์ตนูโวแบบอิตาลี)

ที่มา : ปริยานุช (๒๕๖๗)

ห้องพระโรงกลาง หรือห้องประชุม ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตำหนัก ประตุน้ำต่างทำกรอบไม้หุ้มหนาต่อเนื่องไปกับผนังที่ทำเป็นลายลูกฟักไม้ เพดานประดับด้วย รูปตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัสภายในบรรจุดวงดอกไม้ปิดทองสถาปัตยกรรมคลาสสิก บริเวณเหนือกรอบประตู หน้าต่าง ตกแต่งด้วยลายพรรณพฤกษาที่ดูเรียบง่ายทันสมัย ในสไตล์อาร์ตนูโว

ที่มา : <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/136> สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๘.

พระตำหนักอีกหลังหนึ่ง ได้แก่ พระตำหนักสวนปารุสกวัน (พระตำหนักหลังใต้) เดิมเป็นตึก ๒ ชั้น ก่ออิฐฉาบปูน ลักษณะเป็นตำหนักแบบตะวันตก ต่อมาได้ต่อเติมเป็น ๓ ชั้น โดยชั้นที่สามเป็นห้องชุด ประกอบด้วยห้องบรรทม ห้องแต่งพระองค์และห้องสรง ห้องพระและห้องพระบรมอัฐิ ส่วนชั้นที่สองเป็นห้องพระชายา ลักษณะเป็นห้องชุดประกอบด้วย ห้องนอน ห้องแต่งตัว ห้องน้ำ และห้องนั่งเล่นส่วนตัวของพระชายา ต่อมาได้มีการดัดแปลงเปลี่ยนกันเป็นห้องทรงพระอักษรของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ชั้นล่างเป็นห้องรับแขกและห้องพักผ่อน ประกอบด้วยห้องโถงใหญ่ใช้เป็นห้องพระโรง ห้องรับแขกส่วนพระองค์ และของพระชายา ห้องเสวย มีเฉลียงใหญ่สำหรับพักผ่อนและเล่นกีฬาในร่ม และยังมีห้องชุดสำหรับรับแขกด้วย

พระตำหนักทั้งสองมีมุขเทียบรถ ที่เป็นลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมยุคนั้น เนื่องจากเริ่มมีการใช้รถเป็นพาหนะแล้ว ชุมพระแกเล่ชั้นบน เน้นด้วยลายปูนปั้นแบบตะวันตก ชั้นล่างเน้นด้วยลายรูปโค้ง ลวดลายคล้ายกับพระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต สันนิษฐานว่าสร้างในเวลาใกล้เคียงกัน บานพระกล์ไม่ได้เป็นกระฉากแต่เป็นบานเกล็ดไม้ ตอนล่างเปิดเป็นบานกระทุ้งได้ ตอนบนเป็นช่องแสงไม้ฉลุลายทุกบาน^๔ เลียนแบบหม้อบุรณฆฎะ หรือหม้อดอกแห่งความอุดมสมบูรณ์ ในงานศิลปะล้านนา

^๔ ที่มา : <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=วังปารุสกวัน> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๘. ข้อมูลจาก : จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เกิดวังปารุสก สัมผัสสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมัย ประชาธิปไตย. ริเวอร์ บุ๊คส์: กรุงเทพฯ, ๒๕๕๔.

ภาพถ่ายเก่าวังพระตำหนักสวนปารุสกวัน แสดงประตูที่ปรากฏตราจักรและตะบอง ที่ติดอยู่ตามกำแพงรอบวัง
ที่มา : <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=623613747798575&id=188583217968299&set=a.188644627962158> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๘.

ภาพถ่ายเก่าวังพระตำหนักสวนปารุสกวัน แสดงรูปด้านช่องของพระตำหนัก และมุขเทียบรถ ที่เป็นลักษณะเด่นของ
สถาปัตยกรรมยุคนั้น
ที่มา : <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2144751499099508&id=1433459853562013&set=a.1437339909840674> สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๘.

จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้ประทับอยู่ ณ พระตำหนักสวนปารุสกวันจนตลอดพระชนมายุ ต่อมา ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทางกรมได้เวนคืนวังปารุสกวันเพื่อเป็นที่ทำการของทางราชการ ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของสำนักข่าวกรองแห่งชาติ และ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยพระตำหนักสวนปารุสกวันใช้ เป็นที่ทำการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ^๕

นอกจากพระตำหนักสองหลังที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจแล้ว ในบริเวณสวนของพระตำหนักสวนปารุสกวัน ยังมีสถานที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่ง คือ หลุมหลบภัยสมัยสงครามโลก (ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน) ใช้สำหรับให้ผู้อยู่อาศัยอยู่ในพระตำหนักสวนปารุสกวันได้เข้าหลบภัยทางอากาศ สงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ (ค.ศ. ๑๙๓๙) ในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๘ โดยมีจอมพล ป. พิบูล สงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อเริ่มสงครามนั้นไทยประกาศตนเป็นกลาง แต่ในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นนำเรือรบบุกขึ้นชายทะเลภาคใต้ของไทย จนรัฐบาลในสมัยนั้นต้องยอมให้ญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นฐานที่มั่น และเป็นทางผ่านในการเดินทัพไปยังยึดครองพม่าและอินเดียที่เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ และรัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามต่อฝ่ายพันธมิตร ส่งผลให้กรุงเทพฯ เป็นเป้าหมายการโจมตีที่จะระเบิดตามจุดยุทธศาสตร์สำคัญต่างๆ ของกองทัพญี่ปุ่น ทำให้ช่วงเวลานั้นรัฐบาลได้ออกคู่มือการป้องกันภัยทางอากาศให้กับประชาชน และได้แนะนำให้เตรียมพร้อมสำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉิน และได้สร้างหลุมหลบภัยสาธารณะตามสถานที่ต่างๆ ขึ้นมาเพื่อใช้หลบระเบิด^๖ สิ่งเหล่านี้ทำให้พื้นที่พระตำหนักสวนปารุสกวัน หรือวังปารุสกวันในปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่ทางคุณค่าสำหรับการเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์

หลุมหลบภัยทางอากาศในพื้นที่สวนของพระตำหนักสวนปารุสกวัน ที่ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์

ที่มา : ปรียานุช (๒๕๖๗)

^๕ ที่มา : <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/136> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๘. ข้อมูลจาก : สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๑๓๔ มรดกสถาปัตยกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗.

^๖ ที่มา : <https://www.facebook.com/visitbangkokofficial/posts/ท่องเที่ยวเรียนรู้หลุมหลบภัยสมัยสงครามโลกในอดีตพื้นที่ต่างๆในกรุงเทพฯ บางแห่งเคยเป/1575447969172646/> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๘.